

Семиченко В.А.

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЗОВАНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Розглядаються особливості засвоєння людиною психології не лише як сукупності наукових знань, а як перебудови свідомості, яка передбачає зміну ракурсів розгляду подій життєдіяльності. Вводиться поняття психологізованої свідомості як якісно відмінного від побутового, нелінійного засобу організації взаємодії з іншими людьми, наводяться критерії, конкретизуються відмінності між непсихологізованою і психологізованою свідомістю.

Semychenko. V.A. PARTICULARITIES OF PERSONALITY'S PSYCHOLOGIZED CONSCIOUSNESS

Abstract. Particularities of digesting psychology by a person as not only the entirety of scientific knowledge but also restructuring of consciousness that envisages the change of angles of view at vital events are considered. The notion of psychologized consciousness as a nonlinear instrument (fundamentally different from its everyday counterpart) of organizing interaction with other people is introduced, criteria are cited, and the differences between non-psychologized and psychologized consciousness are concretized.

Швидкі зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, обумовлюють зростання значущості психології як галузі наукових знань, що безпосередньо пов'язана з людським життям. Разом з тим не викликає заперечення складність засвоєння і використання психологічних знань. Адже однією з актуальних методологічних проблем сьогодення є визнання наявності різних видів психологічної інформації, яка циркулює у суспільстві, а, отже, вирішення завдань виявлення їх специфіки і визначення сфер життєдіяльності, в яких вони виконують конструктивні функції. Виділяють такі основні якісно специфічні

види інформації і сфери, в яких вони найкращим чином функціонують: наукова психологія, що відповідає за отримання і перевірку наукових знань; прикладна психологія, що вирішує конкретні проблеми організації діяльності людини в різних системах; практична психологія, що покликана допомагати конкретним особам чи групам у вирішенні їх поточних проблем; побутова (або інакше життєва) психологія, яка являє собою сукупність емпіричних фактів, індивідуальних способів їх пояснення і прийомів вирішення психологічних проблем, накопичених у життєвому досвіді; народна психологія, як сукупність психологічних знань, накопичених соціумом і імпліцитно представлених у народних творах, віруваннях, практичній діяльності; дидактична психологія, яка відображена у навчальній літературі і являє собою певним чином упорядковані наукові знання і практичні рекомендації щодо їх використання; психологія, представлена в мистецьких творах; психологія, що відображена в релігійних практиках; парапсихологія, яка містить інформації щодо психологічних явищ, які поки що не знайшли наукової інтерпретації.

Не викликає сумніву, що кожна з цих сфер висуває свої вимоги до способів користування відповідною інформацією. Разом з тим їх всі об'єднує той факт, що в будь-якому випадку користувачами відповідної інформації завжди є конкретні люди, які можуть реалізовувати різні стратегії її використання:

- для розуміння специфіки тієї сфери, в якій реалізується певна діяльність, і вирішення тих завдань, які в ній висуваються;
- для пояснення сутності і причин виникнення поточних подій, з якими вони стикаються;
- для організації своїх відносин з іншими людьми;
- для оптимізації своєї життєдіяльності в цілому.

Якщо при перших двох стратегіях відбувається пряме використання наукових і практичних знань для з'ясування сутності фактів, розуміння причинно-наслідкових відносин, виконання рекомендованих ефективних

прийомів вирішення певних проблем, то вирішення двох інших стратегій на психологічно доцільній основі вимагає певної зміни самої свідомості.

Категорія свідомості відображує один найбільш складних психологічних феноменів, якій здійснює функцію взаємоупорядкування об'єктивної і суб'єктивної реальностей. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених розкриттю сутності свідомості, тут залишається ще багато невирішених проблем.

За останні роки основна увага українських дослідників змістилася в сферу розгляду окремих різновидів свідомості: політичної (В.О.Васютинський, В.Г.Кремень), релігійної (К.В.Кислюк, В.І.Лубський), моральної (М.О.Кононець), етнічної (М.О.Музиченко, О.М.Лозова), І.В.Данилюк), мовної (І.М.Румянцева), темпоральної (З.О.Кіреєва), професійної (інженерної - Р.М.Петруньова, педагогічної - С.І.Подмазін, О.А.Гульбс, управлінської - О.В.Дробот, економічної – Г.В.Ложкін, В.Л.Комаровська, Н.Ю.Волянчук). Як особливий вид професійної свідомості, Н.Ф.Шевченко виділяє психологічну свідомість, розглядаючи шляхи її формування у майбутніх фахівців відповідного профілю.

Разом з тим, на наш погляд, розгляд психології лише як галузі наукових знань і практичної професійної діяльності не охоплює повністю сфер її впровадження в життєдіяльність сучасної людини. Тому є доцільність введення дещо іншого терміну – психологізована свідомість, тобто свідомість, яка забезпечує реалізацію психологічно доцільних стратегій і тактик поведінки, побудови оптимальних відносин будь-якої людини з іншими, коректного вирішення життєвих проблем. Вона містить в собі провідні ознаки психологічної свідомості, але проявляється незалежно від сфери професійної діяльності, виконуючи функцію перебудови буденної свідомості.

У процесі порівняння «психологізованої» свідомості на основі узагальнення досвіду коректного використання психологічних знань для вирішення прикладних проблем (надалі щодо її носіїв ми використовуватимемо термін «психолог») і свідомості «непсихологізованої» («побутової»), яка

базується на безпосередньому власному або некритично позиченому через інші джерела життєвому досвіду, виявлено, що основна відмінність між ними виявляється насамперед у нелінійній логіці конструювання відносин з навколишнім світом. Наведемо основні відмінності психологізованої і непсихологізованої (побутової) свідомості і їх проявів у поведінці людини.

«Непсихологізована» свідомість	Психологізована свідомість
У конкретній ситуації прагне до повного розуміння сутності подій, їх однозначного тлумачення, виділення жорстких лінійних причинно-наслідкових відносин	До будь-якої ситуації підходить з установкою на потенційно можливу множину проблем і причинно-наслідкових відносин, прагне виділити якомога більше ракурсів їх розгляду
Підходить до вирішення проблеми з позицій власного життєвого досвіду, знаходить там аналоги подій і способи їх вирішення	Найбільш ефективно вирішує проблеми, переборюючи власний життєвий досвід, блокуючи його активізацію у конкретних ситуаціях взаємодії з іншими людьми і орієнтуючись на індивідуальні особливості партнерів по спілкуванню.
Вважає, що його завдання при зверненні до неї іншої людини за допомогою в тому, щоб надати корисну пораду	Вважає, що надання порад – це, по-перше, блокування активності самої людини, а, по друге, поради, які сам психолог міг би ефективно втілити, можуть стати непосильними для інших або викликати нові проблеми
Оцінка іншої людини завжди чимось обумовлена	Ставиться до іншої людини безоціночно, приймаючи її як особистість в цілому
Прагне до абсолютних цінностей, без врахування конкретних життєвих обставин	Розуміє відносність будь-яких цінностей, усвідомлює їх амбівалентність в залежності від певних життєвих умов і обставин
Цілком занурюється у будь-яку ситуацію, переживаючи емоції, що безпосередньо виникають	Зберігає мета-позицію в будь-якій ситуації, долаючи вплив безпосередніх переживань
У випадку неадекватного поведіння партнера проектує відповідальність за ситуацію на нього або зовнішні обставини.	Бере відповідальність за ситуацію на себе, розуміючи партнера і надаючи йому психологічну підтримку
Звинувачує обставини або інших людей у причинах своїх невдач,	Змінює обставини або відношення до них, працює одночасно і над

занурюється переважно у власні переживання	ситуацією, і над своїми переживаннями щодо неї
Основна детермінанта в ситуаціях міжособистісної взаємодії – власні емоції і почуття	Основна детермінанта – переживання партнера, прийняття їх як значущих незалежно від характеру і причин виникнення
Поводиться ситуативно, тобто в залежності від сформованих обставин, дотримуючись у кращому випадку правил етикету	Контролює як адекватність зовнішніх проявів власної активності, так і характер і доцільність внутрішніх переживань, керуючи їх розгортанням
Самостверджується через форми, що ззовні відслідковуються (поведінка і дії), прагне, щоб його успіхи були помічені й оцінені навколишніми	Самостверджується через зовні приховані форми (прогнозування шляхів вирішення ситуації, розвиток взаємодії у психологічно доцільному напрямку
Проявляє нетерпимість до всього, що виходить за межі норми	Проявляє толерантність до відхилень від норми
Прагне відсторонитися від чужих проблем	Приймає чужі проблеми як особисто значимі
Виходить із прямої детермінації, прагне до доцільності, результативності безпосередніх подій і їхніх можливих наслідків, вступає в контакт, виходячи з наявного досвіду і прогнозів	Орієнтується на складно опосередковані зв'язки, відносини між минулим, майбутнім, одночасно і зберігаючи їхні проєкції, і відокремлюючись від них («тут і зараз»)
Вважає успіхом, тільки якщо виходить із ситуації зі збагаченим зовнішнім результатом	Вважає успіхом, тільки якщо виходить із ситуації зі збагаченим досвідом і можливостями подальшої взаємодії, навіть при відсутності безпосереднього результату
Відносини, дії, переживання, знання сплітаються у неусвідомлений сінкрет	Здатний одночасно і до збереження цілісності виникаючих сінкретів, і до їхньої диференціації з метою аналізу і оптимізації
Порівнює всіх і вся, без будь-яких обмежень	Вважає, що порівняння може бути здійснене тільки на основі співставлення досягнень людини з її попередніми результатами, а не з іншими людьми
Прагне до визначеності як гаранту безпеки і стійкості.	Прагне до невизначеності як резерву можливих творчих знахідок .
Звертає увагу на найбільш виражені ознаки або ситуацію в цілому,	Звертає особливу увагу на деталі, зберігаючи при цьому всю панораму

спочатку формує ставлення, а потім аналізує явище, фіксуючись на ньому.	події, вирішує проблему шляхом зміни ракурсів і масштабів її розгляду
Оцінює інших людей переважно не по вчинках, а як особистість в цілому	Оцінює конкретні вчинки і дії, а не особистість в цілому
Ображається на навколишній світ за його недосконалість, приписує йому вороже ставлення до себе	Вважає, що світ ані гарний, ані поганий; якість життя визначає сама людина

Виділення критеріїв психологізованої свідомості дозволяє переглянути методику викладання психології у вищій школі, незалежно від профілю підготовки. Адже незалежно від того, в якій сфері буде працювати фахівець, важливою складовою її діяльності є організація конструктивної, фасилітуючої взаємодії з іншими людьми.